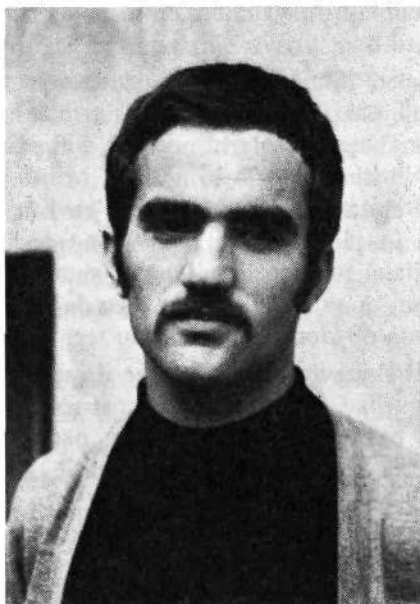

v hrbet.
 Bili smo zares mrtvi
 in upali smo, da je konec.
 Obudili so nas,
 da bi nas lahko pokopali žive.

Prevedel Ivan Minatti

Borja

Borja. Ime, ki ga včasih izgovorim, ne da bi mislil na kaj določene. Kar tako mi ustnice izoblikujejo te glasove in potem prisluhnem, neki pomen se mi začne razkrivati. Ime postane plastično, seže globoko vame in izbrska na dan čudne podobe preteklosti, podobe, ki se ustvarjajo iz nič in se pogrezajo nazaj v nič, brez povezave, trenutne in nesmiselne. In vendar se zavedam, da mi je nekoč, ko še nisem bil v

tem meglenem mestu, ko se še nisem prebujal zjutraj skoraj v mraku, da bi se odplazil do avtobusne postaje, se dušil v jutranji gneči in za mizo prenašal vročino radiatorja pod oknom, čemeren in siten; zavedam se, da je bilo to ime nekdanj usodno povezano z mojim bivanjem, ki se je izgubilo, izginilo in so samo mrtvi predmeti ostali od njega: pisma: kup fotografij, drobni spominski kipci in reprodukcije slik velikih slikarjev. Izoblikuje se mi na ustnicah, seže vame in preteklost pade predme vsa zmešana in v neredu posameznih vtisov in podob. Potem ponavljam to čarobno besedo, dokler ne izgubi pomena in spet postane le skupek glasov.

Borja. Žensko ime... Včasih se srečava na meglenih, dolgih ulicah mesta z bitjem, ki ga nosi, a to ni tisto, kar mi samo ime lahko pomeni. Nikakor ne morem v škorenjčkih, svetlem plašču, dolgih laseh, nasmehu, sivih očeh in malomarni kretnji pozdrava najti tistega usodnega, ki me je vezalo na cel sklop dejanj, misli in hotenj nekdanjih dni. V tem tujem bitju ni niti trenutka mojega življenja. Tako mi je, kot da je ves čas prešel prek

Milan
Mark

las in oči, jih razbrisal in uničil v tistem, kar so некоč bili. Ostali so samo lasje in samo oči, mojega nehotenega vzgiba roke, ki je legla nanje, mojega pogleda vanje, želja in hotenj, pa ni nikjer. Kot da bi bilo vse to ostalo zadaj v času še spojeno in nerazdruženo, medtem ko se je videz prebil skozi čas in se s pošastno resničnostjo kaže na ulicah in v lokalih, kjer se zdaj potikam.

Borja, Borja... In vendar je. Prav ona je tisto, škorenjčki, plašč, malomaren pozdrav, nasmeh, vse to je ona. Edina resnica je njeno pojavljanje na ulicah mesta, vse drugo pa je blede sanjarjenje v suhi vročini radiatorja, med papirji in pisalnim strojem. Borja je srečanje pred pošto, je moja vsakodnevna čemernost in jeza na bitje, ki ga sovražim... pravzaprav tudi sovražim ne, ampak mi je odveč, me moti, vznemirja in me dela zamišljenega v možnosti.

In tako se prebijam med resničnostjo in zmedenostjo spominov. Ko bi je vsaj ne videval skoraj vsak dan! Ostala bi čista in jasna, bila bi to, kar sem некоč bil, in nikakršnega razkola bi ne čutil, niti pošastne potrebe po zapolnitvi prepada med Borjo in Borjo bi ne bilo. Mirno bi se ukvarjal s številkami in novicami, prebiral časopis pri jutranji kavi in se kratkočasil po kinematografih, lokalih in plesih. Tako pa v trdno resničnost glasbe, vročih obrazov, besed prijateljev, nenadoma pade sum, negotovost, nejasnost in strah. Zbojim se za vsak gib, vsaka beseda in dejanje se mi podirata, rušita in razgubljata ob zlonosnem pomenu tega prekletega imena.

Zadnjič, ko sem stopal skozi drevored in so se drevesa črno očrtovala v megli, sem ugotavljal preveliko čustveno navezanost na to žensko. Krivil sem intenzivnost čustev v nekdanjih dneh, vse sem naprtil na delovanje žlez in hormonov, potem pa sem se sam sebi zagnusil. Kaj ima vendar opraviti čustvenost sedaj, v izginjevanju teh trenutkov? Od kje ji moč, da ruši skladnost dnevov in noči, dejanj in hotenj?! Nikakor ne! Ljubezni ne morem in nočem pripisati tako usodno moč. Nekaj drugega mora biti, nekaj takega, kar je bilo in bo vedno v meni in v vsakem človeškem bitju, nekaj, kar je na človeka usodno prilepljeno od prvega trenutka zavedanja do zadnjega. Borja je samo slučajno sečišče in izvir vsega. Lahko bi to bila moja mati, kakšen dogodek ali predmet; ni važno, ob čem in s čim se vprašanje zastavlja, ampak vprašanje samo, ki zahteva odgovor... Morda pa je vse skupaj le razbolela domišljija in posledica spremenjenega načina življenja. Kaj vem! Hočem razjasnitve, kajti od tega je odvisno moje jutranje zehanje, popoldansko poležavanje, ljubljenje z ženskami, uriniranje in praskanje, skratka, jaz sam, to, kar sem, v čimer sem in kakor sploh lahko sem. In ker ne morem brskati po preteklosti, ki je ni, ker mi lahko nudi razrešitev le tisto, kar je obenem z menoj sedaj prisotno in se podira tako, kot se je podiralo prejšnje bivanje, zaradi tega vidim edino rešitev v nji. V Borji. Ona je uganka, nosilka in bivanje mojega problema. In edino razrešitev nje bo moja razrešitev. Zato jo še srečujem, pozdravljam, se včasih ustavim, da malo poklepetava, čeprav od ljubezni, ki naju je prej družila, ni ostalo ničesar. Ona se tega zaveda. Ve za mojo čustveno neprizadetost, obenem pa sluti, da sem na neki način še vedno navezan nanjo. V tej

njeni slutnji, ki jo spreminja v upanje na ponovitev najinega razmerja, je nočem puščati. Zatrjujem ji: Kar je bilo, je bilo in se ne more ponoviti. Zatrjujem ji, a tako divje in prizadeto, da mi ne verjame. Po iskričah v očeh vidim, da mi ne verjame, po njenem nasmehu, nežnem gibu roke se kaže nezaupanje in nevera v moje besede. Bega jo edino to, da se tako vztrajno branim priznati kakršenkoli drug odnos do nje kot navadno prijateljstvo. Ne vem sicer, kaj misli, a vidim, da mi ne verjame in da upa na uresničitev moje divje navezanosti nanjo v dejanjih, ki pa jih po žensko more navezati le na ljubezen. Kisel in gnil sem od vsega tega. Ne morem se odtrgati od nje, čeprav si še tako močno želim, kajti ona je odgovor, je rešitev. Zato ne morem pustiti, da bi izginila med obrazi drugih, da bi njene besede in obnašanje uvrstil med besede in obnašanje drugih znancev. Priznati moram, da sem že pomislil na ponovno ljubezen z njo v upanju, da se iz vseh dejanj, ki jih povezujemo v pojem ljubezni, razkrije čarobno izginotje mojega bivanja in izluščanje njenega bitja v to, kar zdaj vsak dan je — tuj obraz, tuje kretnje, tuje besede. Vendar sem opustil to misel, kajti kako naj vendar počnem vse, kar je treba, ko pa se vsako dejanje izlušči iz pomenskega sklopa in samostojno obvisi v zraku. Sama dejanja vendar niso ljubezen, čeprav se ljubezen označuje in gradi na njih. Ne, tega ne morem. Vse ostaja prazno, samo, enkratno, brez povezav, ki si jih želim odkriti.

Poskušal sem. Poljubil sem jo, začutil njene ustnice na svojih in se začudil. Segla mi je z rokami okoli vratu, zaprla oči in mi vrnila poljub, potem pa se je nasmehnila in me vprašala, zakaj tako čudno gledam. In res sem moral čudno gledati, kajti po meni se je plazil tak neumen občutek prevaranosti. Poljub je bil le dotik ustnic in prav ničesar drugega. Samo dotik dveh teles, brez vsakega pomena, kot slučajen dotik v avtobusu, kot bežno stiskanje rok pri pozdravu. Kislo sem se nasmehnil in ji dejal, da ni nič, da se le čudim, kako je prišlo do tega, da nisem ničesar hotel in da ne sme misliti, da to kaj pomeni. »Poljubil sem te kar tako, brez zveze.« V njenih sivih očeh je pobilisnil tisti nezaupljivi plamenček. Jezen sem bil nase, nanjo, na večer, na luči visoko nad asfaltom, na steno hiše, ob kateri sva stala, na vse. Segel sem ji v roko in se hitro poslovil. Odšel sem, ona pa je gledala za menoj. Čutil sem na hrbtu njen smehlaj in zazdel se mi je hudoben, poln želje po tuji bolečini.

Po tem dogodku sem se ogibal vsakega tesnejšega srečanja. Samo pozdravljala sva se na ulici, pozdravljala, srečavala, se bedasto režala drug drugemu v obraz in se izgubljala v množici. Radiator pod oknom je izpuhteval vse bolj suho vročino, jutra so bila umazana, megla vse bolj pacasta in strupena. Vse mesto z vsemi svojimi obrazi, gnečami, avtomobili in značilnim sekanjem besed, z vso svojo snobistično kulturo mi je postalo neznosno. Neznosen sem postal tudi sam sebi. Plazil sem se okoli kot pretrgan maček, rumen v obraz in bolan od studa. Svet se mi je razsul na predmete, moje življenje na gibe, nerazumljive kretnje in bedasto početje bedastih

dejanj. V glavi sem nosil eno samo vprašanje, ki me je grizlo in se zastavljalo ob vsakem mojem dejanju.

Takrat sem se začel ukvarjati z literaturo. Ponujala mi je možnost. To ustvarjanje možnosti, poustvarjanje preteklosti, vnašanje reda in smisla v bivanje me je prevzelo za nekaj dni. Pričel sem pisati. Sam jezik mi je s svojo zgradbo ponudil smiselno urejen svet, čeprav sem ga hotel razkrajati, kot sem čutil, da razkrojen je. Tako je nastalo nekaj literarnih poskusov. Prebiral sem napisane stavke, a kakor hitro so bili napisani, so postali na svoj način motni, neprodirni in po svoje vprašljivi. Vendar sem pisal dalje. Ne morem reči, da sem preteklost postavil v sedanost. Nikakor ne. Vse, kar sem napisal o preteklih dogodkih, je bilo tako, kot so bili sedanji, edino s to razliko, da so, potem ko so bili napisani, postali nedotakljivi in zaživelci povsem svoje življenje. Samo pisanje, ustvarjanje, je bilo sestop v svet smisla, reda in občutka povezanosti tistega, kar sem, in tistega, v čemer sem. To je bilo vse. Potem sem ostal jaz, utrujen in izpit od umetnega vzbujanja doživljanja in popisani listi.

Violina za gospoda Urha — Literarni poskus

Nekdo je igral na violino. Ponavljal je temo nepretrgoma, ne da bi bil naredil kakšen premor, ko se je vrnil v izhodišče. Zvok je prihajal od daleč, včasih čist in prodoren, drugič pomešan s klici z ulice. Bil je stalno prisoten, čeprav se je razgubljal v prostoru in so namesto zvokov prevladali stoli in kozarec na mizi ali vaza z rožami, steklenica ali nerazumljiv gib roke. Dobro vem, da violine ni bilo, ko sem strmel v svetlo rjav madež na steni in hotel zakričati. Šele ko sem šel iz kota s pogledom na sliko, ki je prikazovala neki starčevski obraz s skodelico kave, in rekel, da mi je vseeno, je violina potrdila svojo prisotnost. Potem je še nekajkrat izginila, tudi za več minut, kar pa ni tako važno, saj vem, da je bila ves čas zraven. Morda tudi pozneje. Izrekel sem jo samo enkrat. »Ti je všeč igranje na violino? ... Meni je čelo ljubše.« Skupaj z violino se je pojavil, vendar samo enkrat, starec s popolnoma belimi lasmi, sedeč na stolu, rahlo zgrbljen, neobrit, zaprtih oči, slinastih ustnic in kašljajoč. Menda iz davnih dni otroštva.

Ulice nisem mogel videti. Okno je bilo zastrto z zaveso, ki se je komaj opazno premikala. Bilo je odprto, vendar ne čisto do konca. Med obema polovicama okna je bilo kakšnega pol metra prostora. Na polici so stali lončki z rožami in verjetno zaradi njih nisem stopil k oknu, da bi pogledal dol na ulico. Od vsega, kar je bilo zunaj sobe, sem videl le vrh nekega drevesa in nekaj oblakov. Po ulici je dvakrat pripeljal avtomobil, enkrat voz, napolnjen s pločevinastimi stvarmi, ki so delale velik hrup, potem je zalajal pes, dva moška sta se pogovarjala in v neenakomernih presledkih so kričali otroci. Eden od otrok je bil Markooo. Ulice dolgo nisem maral izgovoriti, čeprav sem jo hotel, lahko da tudi močno želel. Preden sem vendarle že med vrati tiho čivknil: »Odhajam ... ven ...« sem velikokrat stopal po nji in

velikokrat rekel, da grem na ulico, da hočem po nji hoditi, stopati, vseeno kam, kajti ulica je bila konec.

Žensko bitje in moško. Kot da bi ju ne bilo. Edino veljavno in mene se tikajoče je bilo truplo. V skoraj novi črni obleki, v beli srajci s kravato je ležalo na divanu. Prek obraza, tako da je zajemala čeljust in vrh glave, je bila ovita okoli mrtvega telesa bela krpa. Telo je imelo roke prekrižane na trebuhu, čevlji so se svetili od svetlobe popoldneva, ki je lila skozi napol odprto okno, oči so pokrivala veke, lasje počesani, cela drža mirna in urejena. Ničesar se ni dalo spremeniti. Vse je bilo opravljeno tako, kot se spodobi. Mrlič je imel na sebi videz tiste mirnosti, ki naj bi predstavljala smrt, namreč tisto zatočišče, kamor se zatečemo po končanem delovnem dnevu, tisto, kar pomeni in daje smisel vsemu. Truplo je bilo trdno v svoji prisotnosti in morda edino, ki mu čas ni pomenil prav ničesar. Obenem s to svojo potrjeno prisotnostjo pa je bilo truplo nekako vsiljivo. Izključevalo se je iz vsega, kar ga je obdajalo, ni spadalo zraven, bilo je nekaj zase, nekaj, kar ne potrebuje naše prisotnosti za svojo dopolnitev in potrditev. Ušlo je iz molka, s katerim smo ga obdajali, žalostnim mislim in sočutju, ter bilo kot stol, vaza, kozarec, kot zvok violine in napol odprto okno. Truplo je bilo popoldanska svetloba. Obenj je trkalo moje nerazumljivo postavljanje ob njem, vanj se je stekala moja želja po umiku iz tega prostora in tista rahlo zasanjana prikazen o ulici, po kateri počasi stopam navzdol in me spremlja vrišč otrok in hrup avtomobilov. Poleg vsega pa se mi je zdelo včasih truplo tisto, kar me je na nerazumljiv način vezalo na žensko bitje v sobi. Nekako sem povezal mrtvost trupla s svojo in njeno živostjo, z načinom, po katerem se razumeva in dotikava. Truplo je bilo edino oprijemljivo razmerje med njo in menoj. Na misel mi je prišlo več besed, a nobene nisem izgovoril. Nejasno sem čutil, da bi s tem podrl cel sklop pravil, ki so potrebna za najino dotikanje, za tisto, kar sva imenovala najino razmerje. Prek trupla nisem mogel iti, dairavno se mi je zdelo, da mi hodi narobe s svojo povsem zasebno prisotnostjo. Mislim, da sem hotel nekaj temu podobnega reči, vendar sem se zadnji hip premislil, ko me je preletela misel, da je mrlič vseobsegajoča možnost najinega dotikanja in razumevanja. Tudi njene solze so spadale zraven, čeprav povsem drugače kot moje zadržano molčanje. A zraven so šle neovrgljivo in usodno. Za trenutke se mi je mrlič kazal le v svoji brezhibno urejeni obleki, v svojih očiščenih čevljih, srajci in kravati, s tisto belo tkanino okoli obraza, a ti trenutki so bili prežeti z mojim odnosom do nje in nujno sem moral zanikati prisotnost mrliča v tem načinu, če sem hotel ohraniti najino razmerje otipljivo. To je bil hud, gnil občutek, ki ga ni prekašal niti tisti, v katerem sem stiskal potno roko moškega in njeno roko, ko sem govoril naučene besede in položil šopek rož ob mrličeve noge.

Čas. Udiranje predmetov vame, njihova vzajemna prisotnost, moja želja, da bi izginil, stiski, pogledi iz očesa v oko, ki ni povedalo ničesar. Vse, kar je bilo, je bil čas v sobi. Morda le občutek. In iz njega se je izcimilo moje vprašanje: »Ti je všeč igranje na violino? ... Meni je čelo

ljubše.« Iz občutka časa se je izcimil tudi njen pogled, ki je skušal biti pomenski, a je ostal le temno siva šarenica, temni krog zenice in blede modrikasta barva beločnice s tankimi rdečimi žilicami in črni pasovi barve ob vekah. Nekaj ni bilo prav in sram me je postalo. Nisem se znal vključiti v obred. Zinil sem nekaj neprimernega. Morda je hotela stvar ublažiti in je rekla: »Da, čelo ima tak mehak, žalosten ton.« Nato so se ji oči navlažile, mene pa je postalo še enkrat bolj sram. Obvisel sem v sobi pošastno nerodno in ponesrečeno. Moški mi je položil roko na rame, kar mi je pognalo še večjo rdečico v obraz. Mislim, da se nekako nisem znal obvladovati in da so mi vsi to zapovrstjo potrjevali. Ovratnik srajce sem potno čutil. Porinil sem prst med blago in vrat in z njim počasi obkrožil potno kožo. Zrahljal sem kravato. Vročina se mi je zdela neznosna. Ob lasnih koreninah sem čutil kapljice potu. Spričo tega se me je lotil hud občutek nelagodnosti, a vztrajal sem. Nisem še hotel oditi. Odločno sem pristajal na prisotnost mrliča in na vse vezi, ki so se mi zdele pomembne v zvezi z njim. Ona se je kljub vsemu izkazala za dobro gospodinjo in imelo me je, da bi ji rekel, da je izvrstno dekle. Namesto tega sem meril čas in čakal na ustrezen trenutek, ko se lahko odvežem zavezanosti truplu in odidem.

Rekla je: »Ti je hudo, da si moral priti?«

Razumel sem njen napor, da bi ostala le midva sama, a kot vedno sem ostal pri vsakdanjem jaz in ona. Brez vsega, kar sva se šla in kar sva se končno morala iti, bi naju sploh ne bilo. Zato sem ji tiho odvrnil: »Vseeno mi je.« Naslednji trenutek mi je bilo že žal. Zato sem stal še čisto malo časa ob divanu, namreč toliko, da sem si mirno lahko mislil, da bi lahko odšel že prej, in šele potem stopil k vratom. Potisnil sem kljuko navzdol, sklonil glavo in skušal reči nekaj spodobnega. Komaj slišno sem zamrmral: »Odhajam...« Ona in on sta pokimala z glavo, oba obrnjena napol k meni napol v smer okna. Potem so vrata zaprla sobo.

Stal sem za vrati, ne da bi bil spustil kljuko. Držal sem jo trdo in še vedno pritiskal navzdol. Kovina je izgubila svojo toploto in postala tako topla kot moja roka, da je nisem več čutil kot nekaj tujega, da ni več pomenila odrezanosti od trupla, mojega pregibanja v sobi med moškim in žensko, med predmeti in glasom violine. Postala mi je domača, vendar kljub temu zoprna, čutil sem jo kot gnojno bulo v dlani, kot divjo izrastlino svojega telesa. Ni bila več rešitev; kakor da bi sploh iskal kakšne rešitve ali kot da bi se sploh imel pred čim reševati. Ne, jasno mi je bilo, da nisem iskal rešitve, da nisem bežal iz sobe, da se nisem hotel odvezati zavezanosti ženski prek telesa na divanu, mrtvem in vsiljivemu telesu, ki sem mu dajal življenje in bivanje iz svojega bivanja, ki sem mu dajal njeno bivanje z mojim. Bilo mi je, kot bi se mi telo podaljšalo v celo ploskev vrat in se z ranljivo nevidno stranjo odprlo neznanemu na oni strani. In potem sem počasi z občutkom divjega odpora preplaval in napolnil sobo za vrati. Dotikal sem se mrliča, moža z resnim obrazom, nje same. In začutil sem neznansko neresničnost misli, da pripada meni. Bila mi je ravno tako tuja kot truplo, kot stol, kot okno. Pomislil sem na intimne podrobnosti njenega telesa, neumno prepri-

čan, da vsaj te pripadajo meni, da so mi znane in domače, pa so postale ravno zaradi tega veliko bolj nedovzetne in prepričljive o ravno nasprotnem. Ko sem med vse to poselil svoje nekdanje gibe, besede, občutja, se mi je v želodcu dvignilo kot od slabe jedi.

Zakaj sem tako pisal? Vse je bilo tu čvrsto in nepremakljivo. Razlil sem jo med predmete in jo povezal z mrtvim telesom njenega strica Urha. Postala je nekaj, kar je bil zvok violine, svetloba v sobi, sam prostor in megljeno premikanje oseb v njem, nekaj naključnih besed in misli; obenem pa sem jo z vsem naporom vlekel iz tega. Zakaj? Sem morda hotel vzpostaviti tak red, kot ga čutim sedaj, in že v prejšnjih dogodkih odkriti niti razkroja v njem? Pisanje je tako, da ne morem reči, da je neresnično, pa vendar je v njem tudi nekaj takega, ko kadar razgrnem časopis, čečkam po črkah in delam obrazom na slikah brke ali kot kadar v vročem, suhem zraku pisarne megljeno mislim na vrček hladnega piva. Res ne vem. Pisal sem, urejal medle podobe spomina v vzorec, ki se mi je edini zdel primeren, da privleče nejasna, neoprijemljiva stanja v trdno resničnost. Presenetila me je tudi misel, da je njen mrtvi stric na neki način tako usodno pomešan med naju. Morda zato, ker je mrtev človek tako preprost in opredeljiv. Res ne vem. To presneto čudno miselno in čustveno stanje mojega klavnega bitja se postavlja v čudno luč, zadeva ob ovire, ki se zdijo namišljene, pa so vendar polne odbojne moči in nepredirne. Borjina uganka ni rešena in sprašujem se, če je sploh rešljiva. Včasih pa pomislim, ali sploh je kakšna uganka. Prav lahko bi postavil, da tako pač je in amen, vendar ne morem. Že samo mesto z vsem svojim tisočerm pregibanjem in kalejdoskopom obrazov me potiska v spraševanje in gnile občutke, ki nejasno praskajo po meni vztrajno in počasi ter zahtevajo napor k razrešitvi. Da, morda je krivo samo mesto, razgubljanje mojega obraza med druge, da tako mučno vrtam v to izginljivost in negotovost.

Kozarec za ovco — Literarni poskus

Uboga premočena ovca.

Za steklom so moje oči, rdečkaste, je sploščen nos in drgetanje v črevesju, umazana plast vlage na rokah. In dvignem kozarec do ust. Kakšna nesmrtna kretnja!

Ubogo gnilo mesto.

Spodnji rob kozarca se dotika šipe, zgornji pa mojih zob. Počasi spustim slino v rumeno tekočino in se hahljam, da steklo zvenči. Ne vem, kaj si misli o vsem tem mladi mož, ki žre nekakšen sendvič. Na njegovem mestu bi me imel za neumnega. Ker pa se tako le ne da piti, z velikim naporom odtrgam obraz od šipe in požrem prekleti alkohol. Naj gre! A tam na oni strani velikega okna stoji uboga premočena ovca. Moral bi k nji, jo nežno pobožati in spustiti strupen dih iz ust, da bi se raznežila in bi ji solze stopile

v oči. Na njenem mestu bi jaz takole rekel: »Zakaj pa se nacejaš na oni strani, ko te čakam, pes garjavi?!« Nato bi jaz na svojem mestu rekel, naj zapre umazani gobec, ker lahko delam, kar hočem, ker nisem trhla bilka, niti kakšen preklet suženj njenih nagonov. Tako pa nič. Samo da sline v kozarcu še občutil nisem.

Nadiham vlage na steklo in pišem s prstom BORJA, tako da vsaj ena črka gre čez glavo premočene ženske osebe, ki na oni strani čaka name in jo imam čisto po naključju za ubogo premočeno ovco z imenom Borja. To pa nič ne pomeni.

Prekleti dež.

Usrano mesto; prebivališče podgan. Vmes so ljudje.

Strast na podstrešju — Literarni poskus

Skozi okroglo podstrešno lino je sijalo sonce in spuščalo stožec svetlobe v poltemo. V njem so migotali svetli drobci prahu. Na podstrešju je dišalo po starinah. Vonj je bil močan in prijeten. Prihajal je od odprtih zabojev, polnih knjig, zvezkov in notnih listov, od starih svetilk, polomljenih stolov in zaprašenih čevljev. Ogrodje kolesa je do polovice stalo v svetlem stožcu, druga polovica je bila v mraku in videti je bilo, kot bi bilo barvano z dvema različnima barvama. S svetlo in temno. Odpiral sem knjige, bral naslove in jih polagal na kup. Tiste, ki se mi niso zdele vredne za mojo knjižnico, sem metal v prazen zaboj. Ona je brskala po starinski skrinji. Vsake toliko časa mi je pokazala kakšen predmet: staro tobačnico na ponesrečen patent, lepo, iz lesa izrezano gosje pero, pisalno garnituro iz brona, pečatnik z miniaturnim Dantejevim oprsjem, šop rdečega pečatnega voska, za katerega ni vedela, čemu je rabil. Sklanjal sem se k nji z brado tik ob njeni rami, da so me lasje ščegetali po licu, in prijemal predmete v roko, medtem ko sem svojo izbrano knjigo držal na hrbtu. Včasih se je zahihitala in me od strani pogledala. Bila je lepa, kadar me je tako pogledala. Njeno oko sem videl nejasno, preblizu mojemu je bilo, in megleno, vendar je bilo tako polne svetlobe in še nečesa drugega. Bila je lepa, vsa, njene roke in del obraza, ki sem ga lahko videl, lasje na mojem licu in mehka rama na moji bradi. Ko sem se odmaknil od nje k svojemu zaboju, se je zaprla vase in se pomešala s predmeti. Bila je vsa zaverovana v tiste drobne stvarce, ki jih je jemala iz skrinje. Zame ni ostalo ničesar. Gledal sem jo, čim manj sem mogel. Raje sem brskal med knjigami, in šele ko se je oglasila, da bi mi pokazala kaj zanimivega, sem stopil k nji, da bi ji naslonil glavo na rame, vonjal njene lase in jo imel pri sebi. Včasih pa je popolnoma izginila. Odprl sem knjigo, jo prelistal in prebral kakšno pesem, ki se mi je zdela zanimiva po obliki ali po naslovu. Odšel sem v meglene pokrajine nedokončanega, nejasnega in polverjetnega, med trenutne, nedomišljene podobe razkrajajočih se obrisov. Razgubljal sem se prek črk v neresničnost, in če me je

v takih trenutkih poklicala, me je vznemirila in zbegala. Grobo je stopila med blede sence iz knjig, njen pogled je boleče zarezal vame.

Čepela je ob zaboju, lasje so se ji svetili v stožcu svetlobe, ki je lila iz okrogle line, pregibala se je z mehkiimi gibi, vsa zajeta v enkratni trenutek podstrešja, med svetlimi drobci prahu, polmrakom, predmeti, ki so postali neuporabni in zato povsem svoji, in med mojim zmedenim gibanjem, mojo občutljivo, neumno mislijo. Zajemal sem prostor vase, ga skušal izkoristiti, obvladati, kot da bi s tem dobil njo, dosegel zlitje njene svetlobe in moje poželjivosti. Vendar sem ostajal sam. Vsakič, ko sem jo zagledal tam ob skrinji, sem se zavedel, da sem nekaj drugega od nje in da mi je le toliko dana, kolikor jo je možno doseči prek stvari okoli nje, prek tistih stvarčic, ki sva jih skupaj prijemala, imenovala, občudovala in se čudila nad njimi. To, kar sem hotel, je bil vzklik, je bilo začudenje naju obeh, najina radovednost in otroška razigranost nad pisano šaro. Tako se je moje hotenje vračalo vame brez tistega zadoščenja, ki bi ne bilo navezano na trenutke z zaboji, ženskim kolesom in okroglo lino. Nisem mogel ven iz te danosti, čeprav sem hotel, poželjivo in rahlo razcefrano od nemožnosti.

»Poglej, kaj sem našla!« je zaklicala. V rokah je držala velik, trdo vezan zvezek. Stopil sem k nji in vzel zvezek. Popisan je bil z drobno, lahko čitljivo pisavo.

»Kaj je to?«

»Zdi se mi, da stričev dnevnik. Nisem vedela, da je ubogi stric pisal dnevnik.«

»Ko je bil on mlad, so ga vsi pisali. To je bila neke vrste obveznost. Danes ga pišejo v glavnem samo še ženske, dokler se ne poročijo.«

»Kako zanimivo! ...« je začebljala in me pogledala s svojim značilnim pogledom, ki me je danes tako razburjal. »Strička Urha ni več, dnevnik je pa še.« Potem je skoraj patetično obmolnila, položila roko na dnevnik, ga pobožala in tiho rekla: »To je zdaj stričkovo življenje!«

»Da!« sem odvrnil, »to je zdaj njegovo življenje. Kup popisanih listov.« Usedla sva se na skrinjo, da je svetloba padala meni na kolena, kjer sem držal odprt zvezek. Ona me je objela okoli ramen. S prsmi se je naslonila ob mojo stran, da sem čutil vznemirljivo dviganje in toplino njenega telesa. Molčala sva in brala.

»In vse to laganje, vse to gnusno pretvarjanje pred drugimi, to brezplodno razmetavanje mojih najskrivnejših sanj. Kako morem vendar vsaj za hip videti v spletu žil in kosti pot, ki pelje po tistem mraku v zlato luč, luč, ki jo čutim tako živo v sebi in ne morem povedati, kaj je, ne, kakšna je. Raztrgal bi masko, odrgel vse, kar se me drži od njih, ki so splet mesa in kosti; šele potem bi stopil čist in bel k nji, naslonil glavo na bele prsi in poln sladke bolečine zaprl oči ... Šla si, odšla daleč v tuja mesta, o Nina. Kaj naj rečem, kaj naj storim sedaj?! Prepozno! Prepozno je, da bi lahko še kaj storil, da bi lahko še kaj rekel. Tisočkrat preklet večer in tisočkrat blagoslovljen. Tvoje vroče razprte ustnice so se dotaknile mojih in dahnila si: 'Zbogom, Urh!' Preklet naj bom v svoji otrplosti, v žalostnem in plebej-

skem strahu pred ljudmi, preklet z vso svojo moralo in predsodki! Žena drugega! In kaj potem?! Ljubila si me in jaz sem te ljubil. Najina ljubezen ne bi smela gledati na pravila, ki so jih postavili ljudje. Zaplapolati bi morala in zgoreti v lastni uničujoči moči... Prepozno! Izginila si in vsak dan izginjam tudi jaz, ko me raztresaš po ulicah neznanega mesta, ko me vse manj nosiš v sebi pod tujimi lučmi, v besedah tujih ljudi. Nikoli, nikoli več! Tu pri meni leži moja zdelana maska, mojstrsko delo vzgoje, samoprepričevanja in tuje hvale. Grenka je in mrzla ta pogoltna zver, ki me je odtrgala od tebe. Sovražim jo do onemoglosti, gnusi se mi, pa jo vendar vsako jutro potegnem nase, da se srečuje z drugimi spačenimi maskami... O Bog, ti nisi mogel storiti tega, ti nisi nikoli zapovedal, naj ne ljubimo... Če je v vsem stvarstvu zaobseženo višje načelo, bog, in če je smisel mojega življenja v hrepenenju k združitvi z njim, ali se mu potem ne bom, razen v smrti, najbolj približal tako, da razpnem roke in se prepustim vsemu, kar v meni je? Ne morem verjeti, da se moram od resničnosti, pa naj bo to še tako groba stvarnost, odmikati in jo imeti za preizkušnjo in njen obstoj za pokoro. Samo z radostjo nad samim seboj se lahko radostim Boga. Zanikati sebe, zanikati svoja, čeprav grešna hotenja, bi vendar pomenilo žaliti Boga... O, Nina, prepozno, prepozno!!!«

Zazrl sem se v Borjine oči. Bile so zasanjane in razposajene obenem. Kotičke ustnic je zategnila kot v smeh ali v jok. Stisnil sem jo k sebi. Dvignila je pogled in me nepremično gledala.

»Ubogi striček!« je dejala.

Bil sem skoraj malce jezen, ali bolje, obupan nad prisotnostjo gospoda Urha, ki smo ga že pred meseci spoštljivo zagreblji v zemljo mestnega pokopališča. Ona je bila vsa darovana njemu. Dala mu je svoje sočutje, svoje enkratno čustvo, kot da bi njen dragi stric sploh še kje bil, kot da ne bi že krepko gnil, kot da bi vsaka od besed bila nekoč striček Urh. Bila je le ona in jaz, pa podstrešje in dnevnik, nad vsem tem pa se je po čudni logiki zleknil gospod Urh, dobrodušno in božansko se smehljajoč tako, da sem kljub jezi nanj pomislil, kako velikodušno ponuja svoje eterično telo za prostor mojega srečanja z Borjo. Popadla me je pohota, njene drobne prsi so me dražile, stegno, ki sem ga čutil ob svojem, me je žgalo, njena ramena in vonj njenih las, skoraj zasolzene oči, prav vse me je v trenutku razdražilo do pohotnosti. Celó besede gospoda Urha, lik poročene Nine, vse. Stisnil sem jo še močnejše k semi, a ona se ni odzvala. Kar naprej je govorila, kako ubog človek je bil njen striček, kako nesrečno je bil zaljubljen, kako grdi so bili ljudje, ki mu te sreče niso privoščili in kako zelo globoko je bil veren. Meni se je prej zdel na najboljši poti, da postane heretik. Stisnil sem zobe in gledal nekam v kot. Nisem se mogel odločiti, kaj naj storim. K sebi sem jo še vedno stiskal, premaknil pa se nisem. Hotel sem jo samo zase, jo použiti, da ne bi izginila iz mojih rok v prekleto blodne pokrajine iz dnevnika strica Urha, kajti čutil sem, da mi uhaja, da se izmika iz danosti najinega potovanja na podstrešju, obenem pa sem vedel, da ni mogoče bežati, da ne more mimo svetlega stožca svetlobe, zlatih zrnč prahu v njem,

nerabnih predmetov. Bolj obupano kot odločno sem položil roko na njene prsi. Sprva tega niti opazila ni, potem pa je jezno pogledala in ogorčeno rekla: »Ti, veš kaj...« Tako je bil z nama striček Urh. Zgnije naj v miru!

Napisal sem še nekaj krajših literarnih poskusov. Nekateri so bil dolgi za en stavek, drugi po eno stran; na listih zvezka pa je veliko posameznih besed, ki jim ne uganem pravega pomena. Tako sem nekje zapisal čez cel list: HONDURAS, ZEMLJA GREHA. Sam zvok teh besed je čudno mamljiv, spominja me na čisto določen občutek, ko sem z Borjo stal na hribu nad mestom: pihal je veter, ji mršil lase in ona se je razposajeno smejala. Vendar mi je pomen teh besed nerazumljiv. Samo nekako čudno so oprijemljive in določljive.

Po nekaj nekih sem pisanje opustil. Preveč sem se razdražil, utrujenost se je pacasto vlekla po meni, in kadar sem prebral, kar sem napisal, se me je loteval grozen občutek odvečnosti. Osmislitev in ustvarjanje možnosti, projekcija trdnosti v meglen svet, vse to mi je povečevalo gnile občutke, namesto da bi čutil olajšanje, o katerem so kvasili pesniki. Dokončno sem opustil kakršenkoli literaren poskus. Edino, kar sem še včasih počel, čeprav je bilo na neki način podobno pisanju, je bilo branje dnevnika gospoda Urha. Borja mi ga je dala, da bi spoznal globino duše in bi ne bil tako prazen in banalen. Stric Urh sicer nikjer ne omenja Borje, a dnevnik berem zato, ker živo priča o življenjskem naporu po preseganju vsakdanjosti. Zanimal me je ta napor, čeprav so mi bili rezultati jasni. Listal sem po dnevniku, prebiral razmišljanja, kratke opise dogodkov in čutil jalovost tega početja. Gospod Urh se z vsem tem vtiskanjem minljivih stanj svoje zavesti ni rešil. Zgnil je. Razkrojil se je. Ko sem bral kakšen posebno vroč in življenjsko izredno intenziven izliv čustev, sem hote in skoraj z veseljem pomislil na togo štrljenje njegove brade v zrak, na položene čevlje in negibnost trupla. Moje poležavanje na divanu, dviganje cigarete k ustom in spuščanje dima v zrak, je bilo tako drugačno od stričevega razkrajanja. Jaz sem ležal, jaz sem kadil in samo jaz sem ugotavljal, da je gospod Urh ljubil, se mučil, da ni prenesel modernega slikarstva, in samo jaz sem lahko še postavljajl njegova dejanja iz nič v zavest, samo meni je ostala možnost vračanja gospoda Urha, čeprav je bilo njegovo vračanje le moje poležavanje in kajenje. Obenem s tem pa je v drugi plasti miselnega toka tekla misel o izničljivosti mojega ležanja, mojega oživljanja Urha in miselna usedlina zadnjega leta, da sem se jaz ravno tako razdrobil, da je vse, kar sem počel in živel z Borjo, izginilo ter da sta ostala le dva izginevala nosilca prejšnjih trenutkov, ki jih prenašata enako megleno, kot jaz obujam gospoda Urha.

Zadnji literarni poskus

Srečala sva se v mestnem parku. Sprva je nisem prepoznal, čudno se mi je zdelo, da se mi neznana ženska prijazno smeji, da me gleda naravnost v oči s tisto zaupnostjo, ki je samo med dobrimi znanci. Tudi njen glas, ko

me je pozdravila in se ustavila ob meni, mi je bil znan, a gledal sem vanjo zbegano in začudeno, kajti nisem je prepoznal. Vse, kar so videle moje oči, je bilo znano, da sem v mislih izoblikoval ime BORJA, a ženska pred menoj ni bila tisto, kar mi je ta beseda pomenila.

»Ti si, Borja?!« sem bedasto bleknil.

»Jaz! . . . Kaj pa ti je?« je preplašeno rekla. Najbrž sem bil videti grozen. V tistem meglenem poznem popoldnevu, ko sem bil do blaznosti utrujen, naveličan vsega, ko se mi je misel zapletala v nerešljiv vozel in so bili oblaki nizko nad mestom, sem izrekel, ne da bi bil hotel, besede, ki so me rešile. Vpeljale so red v enakomerno prihajanje dnevo in noči, v ure, prežete z vročino od radiatorja, v moje poležavanje in neuničljivo izginjanje. Zapečatil sem preteklost in določil sedanost, očrtal meje, kjer sem in kjer edino tudi sem.

»Ti nisi Borja! Ti si zgodba za druge!« sem rekel.